

Temel Uluslararası İlişkiler Kuramları Perspektifinden Savaş Kavramı

The Concept of War From The Perspective of International Relations Theories

<https://doi.org/10.52792/tws.1648753>

Ömer Furkan DEMİRCİ¹

Araştırma Makalesi

¹ Milli Savunma Üniversitesi
– Arş.Gör.

ORCID: 0000-0003-4629-3075

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Ömer Furkan DEMİRCİ

E-posta/E-mail:

omerfurkan.demirci@msu.edu.tr

Geliş tarihi/Received:

28 Şubat 2025

Revizyon talebi/Revision

Requested:

26 Mart 2025

Son revizyon /Last revision:

30 Mart 2025

Kabul tarihi/Accepted:

13 Nisan 2025

Atıf/Citation:

DEMİRCİ, Ömer Furkan. “Temel Uluslararası İlişkiler Kuramları Perspektifinden Savaş Kavramı.” *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi* 6, no. 1 (2025): 84-108.

Özet

Bu çalışma, sosyal bilimlerin önemli bir parçası olan savaş kavramının Uluslararası İlişkiler teorileri perspektifinden incelemeyi amaçlayan bir analiz sunmaktadır. Savaşın Uluslararası İlişkiler literatüründeki önemli rolüne rağmen, Türkçe literatürde bu kavram üzerine yapılan kavramsal çalışmaların sınırlı olduğu gözlemlenmiştir, bu eksikliği gidermek hedeflenmiştir. Çalışma, savaş kavramına dair daha derinlemesine bir okuma yapmayı sağlayacak bir rehber işlevi görmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda etimolojik, kavramsal ve teorik tartışmaları temel almaktadır. Çalışma, savaşın çok boyutlu doğasına ışık tutmak için farklı teorik yaklaşımları bir arada değerlendirmektedir. Etimolojik kökeninden başlayarak savaşın tanımı yapılmış, ardından devletlerin savaş açma sebepleri tartışılmıştır. Sonrasında, savaşın doğasını, sebeplerini ve uluslararası düzeydeki etkilerini anlamada realizm, liberalizm, İngiliz Okulu, Kopenhag Okulu, eleştirel teori, inşacılık, feminizm, post-yapısalcılık ve post-kolonyal teori gibi farklı Uluslararası İlişkiler teorilerinin sunduğu açıklamalar ve yorumlar değerlendirilmiştir. Çalışma, her bir teoriyi kendi bağlamında inceleyerek teoriler arasındaki etkileşimleri ve farklılıkları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nitel bir araştırma yöntemi ve literatür taraması kullanılarak yapılan bu inceleme, Uluslararası İlişkiler teorilerinin savaşın nasıl gördüğüne dair derinlemesine bir anlayış geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu çalışma, Uluslararası İlişkiler literatüründe savaş kavramına dair daha fazla kavramsal ve teorik katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Savaş, Savaş Araştırmaları, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Realizm, Liberalizm*

Abstract

This study aims to examine the concept of war, from the perspective of international relations theories. Despite the significant role of war in the International Relations literature, it has been observed that works on the concept of war are limited in the Turkish literature. Thus, this study aims to fill this gap. The work intends to serve as a guide for a more in-depth reading of the concept of war, focusing on etymological, conceptual, and theoretical discussions. The study assesses different theoretical approaches together to understand war. Starting from its etymological origins, the study defines war and then discusses the reasons why states engage in war. Subsequently, the explanations and interpretations provided by various international relations theories are evaluated in terms of their contributions to understanding the nature, causes, and international effects of war. The study aims to highlight the interactions and differences between these theories by examining each one within its own context. Using a qualitative research method and literature review, this study seeks to develop a deeper understanding of how international relations theories approach war. Ultimately, this study aims to make further conceptual and theoretical contributions to the literature on the concept of war in international relations.

Key Words: *War, War Studies, International Relations Theories, Realism, Liberalism.*

GİRİŞ

İnsanların içindeki en kötüyü olduğu kadar en iyiyi de çıkaran, tarih yazımının önemli bir parçası olan ve birbirini tanımayan iki insanı sırt sırta olduğu kadar karşı karşıya da getirebilen bir mefhum olarak savaş; askerlerin, politikacıların, düşünürlerin ve halkın daima tartışma konusu olmuş ve doğrudan ilgilendirmiştir. Peki, savaş kavramı bize neyi ifade etmektedir?

Etimolojik olarak “savaş” kavramı Eski Türkçe’de “vur” anlamına gelen “tokı” kelimesinin zaman içerisinde tok > sok > soğ > sov > sav > sava > savaş olarak değişmesi ve işteş hale gelmesinden türemektedir.¹ Almanca kökenli bir İngilizce kelime olan “war” ise anlaşmazlık, karışıklık, büyük çaplı askeri çatışma anlamlarına gelmektedir.² Her ne kadar kavramların ilk çıkışı kültürel değerleri ve bakış açılarını yansıtırsa da savaş kavramı, kavramın ortaya çıkmasından sonra başta askerler, siyasetler ve düşünürler olmak üzere birçok kez tanımlanmıştır.

TDK savaş kavramını “devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele” olarak tanımlamaktadır.³ Bu tanım, politikanın tamamen askıya alınmasından ziyade; savaşan devletler arasındaki diplomatik iletişim kanallarının artık fayda sağlamaması nedeniyle kesilmesini vurgulamaktadır. Merriam Webster savaşı “devletler ya da milletler arasında açık ya da ilan edilmiş silahlı çatışma durumu” olarak tanımlamaktadır.⁴ Anna Britannica ise “politik gruplar arasındaki belli bir uzunlukta ve büyüklükteki çatışma” olarak tanımlamaktadır.⁵ Diğer kavramlara ek olarak, Anna Britannica savaşın tanımında çatışmanın süresine ve büyüklüğüne de değinmektedir.

Sun Zi “Savaş Sanatı” adlı kitabının ilk sayfasında savaşı “bir devletin ölüm kalımını belirleyen baş sorundur”⁶ olarak tanımlamış ve onun hayati önemine dikkat çekmiştir. Carl Von Clausewitz için ise savaş “Politika’nın başka araçlarla devam ettirilmesi” olarak tanımlanmaktadır.⁷ Bu tanım üzerinden “diplomasinin bittiği yerde savaşın başladığını” savunanlar olsa da⁸ bu yorum Clausewitz’e değil, Alman general Helmund Von Moltke’ye aittir. Zira Moltke, savaşın diplomasinin bittiği yerde başladığını savunmuştur.⁹ Clausewitz ise, savaşın politikanın bir aracı olduğunu,

¹ Zafarjon Siddikov. "Vuruş Kavramlı Türkçe Akraba Kelimeler: Ses Olayları ve Etimoloji." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 55, no. 2 (2007): 160.

² “War”, *Etymology Online*, <https://www.etymonline.com/word/war>, (01.01.2025 tarihinde erişildi).

³ “Savaş”, *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/>, (01.01.2025 tarihinde erişildi).

⁴ “War”, *Merriam-Webster*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/war>, (01.01.2025 tarihinde erişildi).

⁵ “War”, *Anna Britannica, Home, World History, Wars, Battles & Armed Conflicts*, <https://www.britannica.com/topic/war>, (01.01.2025 tarihinde erişildi).

⁶ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev. Giray Fidan & Pulat Otkan, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 1.

⁷ Carl Von Clausewitz, *On War*. Çev. Michael Howard & Peter Paret, (Princeton: Princeton University Press, 1984), 87.

⁸ Yalçinkaya, Haldun, “Savaşın Değişimi ve Savaş Çalışmalarında Farklı Disiplinler”, iç “Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar” Der. Haldun Yalçinkaya, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010), 18.

⁹ Balazs Szanto, *War and International Relations*, (Oxford: Routledge, 2021) 21.

hedeflerinin, sınırlarının, araçlarının politika tarafından belirlendiğinin altını çizmektedir. Politikanın askıya alınmayıp, hedefe sadece farklı bir araç (*means*) ile ulaşılmaya çalışıldığının altını çizmektedir. Bu kapsamda savaş sadece farklı şekillerde tanımlanmakla kalmayıp, var olan tanımlamalar diğer araştırmacı ve düşünürler tarafından da farklı şekilde yorumlanmıştır.

Marquez ya da Malinovski gibi akademisyenler savaşı politik örgütlenmeler arasındaki büyük çaplı organize şiddet eylemleri olarak tanımlamaktadır.¹⁰ Colin S. Gray, benzer bir şekilde savaşı politik amaçlar adına organize şiddetin kullanılması olarak tanımlamaktadır.¹¹ Michael Foucault ise Clausewitz'in tanımını ters yüz ederek, savaşı “iktidar mücadelesi” olarak tanımlamıştır. Bu kapsamda her bağlamda bir iktidar mücadelesinin, dolayısı ile savaşın, bulunduğunu öne süren Foucault aslında “diplomasinin savaşın başka araçlarla devam ettirilmesi” olduğunu ileri sürmüştür.¹² Ancak bu gibi tanımlar, (a) politik örgütlerin tam olarak sınırlandırılmaması, (b) organize şiddetin tanımlanmaması, (c) ne tür şiddet eylemlerini içerdiğini belirtmemesi, (d) şiddetin yoğunluğu hakkında bilgi vermemesi sebebi ile çok geniş bir tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak savaş kavramının tanımı da bağlamına, amacına ve hedefine göre de değişiklik gösterebilmektedir. Zira farklı bakış açıları ile tanımlanan savaşın yanı sıra terörizm, ayaklanma, darbe gibi organize şiddet eylemlerinin de var olması; savaş tanımlamalarında devletler ve devlet dışı gruplar arasında bir ayrıma her zaman gidilmemesi; küçük çaplı ve kısa süreli organize şiddet eylemleri ile büyük çaplı ve uzun süreli organize şiddet eylemlerini aynı potada eritilmesi mefhumu doğru teşhis etmekte problemler ortaya çıkartmaktadır. Bu çalışmada savaş, Clausewitzçi yaklaşıma paralel biçimde, devletler arasındaki diplomasi yoluyla çözülemeyen ihtilafların, politik hedeflere ulaşmak amacıyla askeri gücün organize bir şiddet biçiminde kullanılması olarak ele alınacaktır.

Birçok disiplinin savaşın sebeplerine birbirinden farklı sebepler sunarken, bazı disiplinler kendi içerisinde de farklılaşan yaklaşımlar barındırmaktadır. Bunlardan birisi de Uluslararası İlişkiler disiplini ve ilgili teorilerin savaşa bakış açısıdır. Uluslararası İlişkiler disiplininin savaşın sebeplerine ve barış ortamını oluşturacak şartlara odaklanmasında hiç şüphesiz disiplinin gelişmeye başladığı 20. yüzyıl derinden sarsan iki dünya savaşı ve bir soğuk savaşın etkisi vardır.¹³ Savaş olasılığının daima var oluşu, devlet adamlarının ve akademisyenlerin Uluslararası İlişkileri düşünmesinde merkezi bir rol oynamasına neden olmuştur.

¹⁰ Jack Levy, “Theories and Causes of War”, *The Handbook on the Political Economy of War*, ed. Cristopher J. Coyne & Rachel L. Mathers. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011), 13.

¹¹ Szanto, *age*, 17.

¹² Foucault, Michael, “*Toplumu Savunmak Gerekir*,” çev. Şehsuvar Aktaş, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 31.

¹³ Steve Smith, “Introduction: Diversity and Disciplinarity in International Relations Theory”, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 1.

İlerleyen bölümlerde savaş mefhumu ve devletlerin neden savaş yolunu seçtiği, Uluslararası İlişkiler kuramlarının bakış açısından incelenecektir. Sırası ile (a) realizm, (b) liberalizm, (c) İngiliz okulu, (d) eleştirel teori, (e) inşacılık, (f) feminizm, (g) post-yapısalcılık, ve (h) post-kolonyal teori incelenecektir.

REALİST KURAM VE SAVAŞ

II.Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile idealizme olan güvenin azalması, beraberinde realist kuramın disiplinde ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Analiz birimi olarak devleti merkezine alması, insanın doğasının kötü olduğunu ileri sürmesi, uluslararası sistemin herhangi bir üst otoritenin olmadığı anarşik bir yapı olarak görmesi sebebi ile gerçekçi argümanlara sahip olduğunu iddia eden kuram, kendilerini “gerçekçi/realist” olarak adlandırırken, iki savaş arasındaki dönemde faaliyet gösteren akımı ise “idealist/mefkureci” olarak sınıflandırarak onları hayalperest olarak tanımlamıştır.

Devletlerin dar çıkarlarını gerçekleştirmek adına bencil davrandığını savunan bu kuram, uluslararası sistemde hiçbir devlete güvenilemeyeceğini öne sürmektedir. Bu nedenle, her devletin güvenlik tehditleri karşısında hayatta kalmak ve bekasını korumak için askerî güce dayanarak kendi güvenliğini sağlaması gerektiğini, yani “kendi kendine yetme” (*self-help*) ilkesine başvurmak zorunda olduğunu belirtmektedir.¹⁴

Klasik realizmin kurucularından Morgenthau silahlı çatışmanın iki temel sebebi olduğunu ileri sürmektedir. Bu sebeplerin ilki insan doğasının bencil, güvenilemez, güç istenci yüksek yapısıdır. İnsanın doğasının kötü olduğu varsayımının yanı sıra, ikincil sebep ise dünyada bulunan sınırlı kaynakları kontrol etme isteğidir.¹⁵ Savaşın kaçınılmaz bir sonuç olduğunu belirten klasik realistler, barışın ulaşılamaz, ulaşılsa dahi geçici bir süreliğine tecrübe edilebilecek bir durum olduğunu ileri sürmektedir. Böyle bir ortamda, barış durumu, geçici bir süreç olması sebebi ile, sadece savaşa hazırlık durumu olarak özellik kazanırken, barış sadece savaşın olmadığı bir durum olarak yani “negatif barış” olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanların doğaları gereği dürtü, his ve duyguları ile hareket eden canlılar olduğunu belirten klasik realistler, en nihayetinde insanlar tarafından yönetilen devletlerin de tıpkı insanlar gibi güce sahip olma, korku, hayatta kalma, ününü arttırma gibi dürtülerle hareket edebileceğini, bunun

¹⁴ Daniel S. Geller & J. David Singer, *Nations at War: A Scientific Study of International Conflict*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1998), 6.; Benjamin Miller, *States, Nations, and the Great Powers: The Sources of Regional War and Peace*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 48.

¹⁵ Waltz, Kenneth N. “The Origins of War in Neorealist Theory.” *The Journal of Interdisciplinary History* 18, no. 4 (1988): 618.

dürtüler ise savaşı kaçınılmaz kılacağını belirtmektedir.¹⁶ Bunun en iyi örneği ise realizmin temellerini oturttuğu ve Thucydides tarafından kaleme alınan Peleponnez savaşlarıdır. Atina ve Sparta arasındaki güç mücadelesine yer veren Thucydides, hayatta kalma, güvende olma, güç isteği, korku ve kibir gibi dürtülerin devletleri nasıl savaşa sürükleyebileceğine örnek olarak göstermektedir. İş birliği olanağının kısıtlı olduğu Uluslararası İlişkilerde devletler kendi dar çıkarlarını öncelemiş ve var olan kaynaklar devletlerin çatışmasına yol açan önemli bir sebep olarak ortaya çıkmıştır. Yerleşik hayata henüz geçmemiş avcı-toplayıcı grupların yiyecek, su, barınma gibi kaynakların kıt olduğu bölgelerde bu kaynaklar açısından zengin yerlerin bu gruplar arasında çatışmaya neden olduğunu belirten Azar Gat, realizmin uluslararası sistemin yapısının değişmediği ve kaynakların çatışmaya neden olduğu fikirlerini destekler niteliktedir.¹⁷

Yapısal realizme göre uluslararası sistemin anarşik yapısı devletleri savaşa sürüklemektedir. Herhangi bir üst otoritenin olmadığı bu yapıda, devletlerin hayatta kalmak adına yapabilecekleri en doğru yöntem en kötü senaryoya, yani savaşa hazırlanmaktır.¹⁸ Her devletin kendi güvenliğini artıracı askeri güç (savaş kapasitelerini) yatırımlarının diğer devletlerin güvensizliğini beslemektedir. Bu ise onların da aynı şekilde yatırım yapmasına neden olarak “güvenlik ikilemine” neden olmaktadır.¹⁹ Yapısal realizmin önemli isimlerinden Kenneth Waltz, savaşın sadece ulus devlet seviyesini ilgilendirmedeğin, birey ve uluslararası sistem düzeylerinde de etki yarattığını ileri sürmüştür, bu iki düzeyin ulus devleti önemli ölçüde etkilediğini ve birbirinden ayrılamayacağını savunmuştur.²⁰

Uluslararası sisteme odaklanan düşünürler sistemin ne kadar savaşa yatkın olduğunu (a) sistemde kaç tane süpergücün bulunduğu, (b) sistemdeki kabiliyetlerin ve kaynakların bu güçler arasında nasıl dağıldığı, (c) süpergüçlerin içinde bulunduğu ittifakların ne derece kuvvetli olduğu ve (d) süpergüçlerin oluşturduğu bloklar arası kutupların ne derece yüksek olduğu üzerinden incelemektedir. Tek, iki ve çok kutuplu sistemlerin hangisinin savaşa ya da barışa meyilli olduğuna yönelik çalışmalar, literatürde sıkça ilgi görmüştür.

Tek kutuplu sistemde, var olan süper gücün başka bir devlet tarafından meydan okunmadığı müddetçe savaş riskinin en az olacağı düşüncesini oluşturmuş²¹, yeterli kaynaklara sahip devletlerin küresel hegemonyayı hedefleyerek diğerlerini domine etmeye çalışacağını, hegemon tehdidinin ise

¹⁶ Barış Baysal, 'Savaş ve Barış', *Kuramsal Perspektiften Temel Uluslararası İlişkiler Kavramları*, ed. Buğra Sarı, İsmail Erkam Sula (Ankara: Nobel Yayınevi, 2021), 285.

¹⁷ Azar Gat, *The Causes of War and the Spread of Peace. But Will War Rebound?*, (Oxford, Oxford University Press 2017).

¹⁸ John M. Mearsheimer, "Structural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 77-78.

¹⁹ Waltz, *age*, 619.

²⁰ Waltz, *age*, 615.

²¹ Baysal, *age*, 287.

beraberinde hegemonun ortaya çıkmasını önlemek adına dengeleyici bir hegemon karşıtı ittifak oluşturarak “güç dengesi”ni oluşturacağını iddia etmiştir.²²

Hegemon karşıtı güç bloğunun gerek iç dengeleme ve dış dengeleme aracılığıyla hegemonun ortaya çıkmasını zorlaştıracığı inancının aksine, Organski tarih boyunca uluslararası sistemin çoğunlukla güçlü bir devlet tarafından domine edildiğini ileri sürmüş, güç dengesinin çok durağan bir teori olduğunu savunmuştur. Organski gücün sistem içerisinde dinamik ve değişken olduğunu ileri sürmüştür. Sistemdeki yükselen güç var olan statükoyu süper gücü yenerek değiştirmeyi hedeflemektedir. *Güç geçişi* olarak adlandırılan bu durum sistemin savaşa en yakın durum olarak belirtilmiştir.²³

Ancak bu dinamik güç ilişkilerinde soru, savaşın ne zaman tercih edileceğidir. Birincil gücün güçlü olduğu müddetçe ikincil güç tarafından meydan okunmayacağını belirten Organskiye karşılık, Levy ikincil gücün birincil gücün %80 kapasitesine ulaşması durumunda, güç üstünlüğü kendisine geçmeden bir savaşa girebileceğini ileri sürmüştür. Levy, yükselen gücün savaşa girme olasılığının yüksek olduğunu belirtmesine rağmen var olan statükoyu korumaya çalışan süper gücün yükselen güç ile önleyici bir savaşa (*preventive war*) girişebileceğini de ileri sürmektedir.²⁴ Düşmanın daha güçlü hale gelmeden cezalandırılması üzerine kurulan önleyici savaş, var olan dengenin düşman lehine bozulmadan yeniden tahsis edilmesi amacı ile yapılmaktadır.²⁵

Birbirini tanıyan iki süper güçten oluşan iki kutuplu sistemin savaşın kontrol edilmesini daha kolay hale getireceğini savunan düşünürler, statükoyu devam ettirme amacı ile var olan düzeni koruyacağı, kaynaklarını sistemi yöneten ülkeler olarak kullanacağı ve bunun tansiyonu azaltacağı fikirleri üzerinden barışı sağlayacağını ileri sürmüştür. Öte yandan iki kutuplu sistemde bloklar arasındaki küçük çatışmaların büyüyüp büyük çatışmaya evrilme riski, devletlerin küçük krizleri de engelleyeceği ve güç dengesini sağlayacağı düşünülmüştür.²⁶ Çok kutuplu dünyayı savunan düşünürler ise iki kutuplu dünyanın mücadeleyi ve savaşı daha olası hale getirdiği, daha fazla aktörün dengeleme şansına sahip olmasının barış ihtimalini ve iş birliğini arttıracığını savunmuştur.²⁷

Savaşın maliyetinin artması ve politik kazancın azalması ile beraber savaş tehdidinin azaldığını belirten Waltz, nükleer silahların getirdiği yıkıcı etkinin devletleri savaş açmaktan caydırdığını

²² Jack S. Levy, William R. Thompson, *Causes of War*, (Hoboken NY: Wiley-Blackwell Publishing, 2009), 39.

²³ Levy, Thompson, *age*, 43-44.

²⁴ James, Patrick. “Structural Realism and the Causes of War.” *Mershon International Studies Review* 39, no. 2 (1995): 183; Jack Levy, “Theories and Causes of War”, *The Handbook on the Political Economy of War*, ed. Cristopher J. Coyne & Rachel L. Mathers. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011), 14-18.

²⁵ Levy, Thompson, *age*, 43-46.

²⁶ Baysal, *age*, 287

²⁷ Patrick, *age*, 183.

belirtmektedir.²⁸ Büyük güçlerin ellerinde nükleer silah bulunması sebebi ile, savaş açma ayrıcalığının zayıf devletlere ait olduğunu belirten Waltz, aslında büyük güçlerin zayıf devletler üzerinden savaşarak savaşı 2. ve 3. Dünya ülkeleri üzerinden veya vekil güçler aracılığıyla devam ettirmesini görmemektedir. Savaş büyük devletlerin ayrıcalığı olmaya devam ettiği, ancak bu yükün zayıf devletler tarafından çekilmeye devam ettiğini görmezden gelmemek gerekir. Dahası, savaşın maliyetinin artması sonucunda devletler askeri olmayan mücadele boyutlarına giderek daha fazla önem vermeye başlamıştır. Sistem halen aktörleri çatışmaya itmekte, ancak çatışmanın icra ediliş tarzı değişmektedir.

Yapısal realizm beraberinde (a) savunmacı realizm ve (b) ofansif realizm olmak üzere iki fikir akımını da getirmiştir. Savunmacı realistler gücün değil güvenliğin maksimize edilmesini savunmuş, bu kapsamda güvenlik ikilemini ve aşırı silahlanmayı ortadan kaldırıcı önlemler almaya çalışırken; ofansif realistler gücün maksimize edilmesini savunmuştur. Miller, ofansif realizmi “*war for profit*” yani kazanç elde etmek adına savaşmak olarak görmüş, savaşı daha az maliyetli hale getiren gelişmelerin savaş riskini arttırdığını belirtmiştir.²⁹ Ökten, teknolojik, taktik ve doktrinsel gelişmelerin taarruzu avantajlı kıldığı dönemlerde devletlerin ofansif bir politika izlediğini, herkesin taarruzi kapasiteye sahip olduğu yıkıcılığın yüksek olduğu dönemlerde ise savunmacı realizmin öne çıktığını ileri sürmüştür.³⁰

Neoklasik realizm ise hem klasik hem de yapısal realizmin özelliklerini içinde barındırarak devletlerin diğer ülkelerle ilişkilerinde hem ülkelerin iç dinamiklerinin hem de uluslararası yapının devlet üzerinde yapmış olduğu etkinin altında olduğunu belirtmiştir.³¹ Bu kapsamda savaş hem insan doğasının hem de uluslararası yapının sonucunda ortaya çıkan bir devlet pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Neoklasik realizm devletlerin güvenlik sorunları karşısında gerektiğinde sahip olduğu sosyal kaynağı mobilize ederek güvenlik politikalarını destekleyecek güce çevirme kapasitesine önem vermektedir.³² Bu kapsamda liderlerin askeri güç algısı ve askeri gücü arttırmak amacı ile sosyal gruplarla uzlaşarak arttırdığı maddi kapasite devletlerin uluslararası sistemde savaş kapasitelerini de arttıracaktır. “Coercion, Capital, and European States, AD 990-1992” adlı eserinde benzer bir yaklaşım benimseyen Charles Tilly, ulus devlet döneminde devlet liderlerinin farklı sosyal gruplara ayrıcalıklar ve haklar vererek onları devletin savaş makinesine entegre ettiği, bu yolla hem sosyal

²⁸ Waltz, *age*, 625.

²⁹ Miller, *age*, 26–27.

³⁰ Ökten, *age*, 125-162.

³¹ Baysal, *age*, 288.

³² Levy, Thompson, *age*, 33.

grupların giderek daha fazla söz hakkı kazandığı hem de devletin daha fazla askeri güce ulaştığını belirterek, artırılan bu askeri gücün devletin uluslararası sistemde daha etkili bir güç projeksiyonu yapmasını sağladığını ileri sürmüştür.³³ Bu kapsamda, Tilly'nin bu yaklaşımı, neoklasik realizmin savaşı algılama biçimini somutlaştıran bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Realizmin askeri güce vermiş olduğu önem ve onu açıklama konusundaki yetisi disiplinde baskın bir kuram olmasını sağlamıştır.³⁴ Ancak realizm savaşın nedenlerini sistemin anarşik yapısına ve güvensizliğe bağlayarak indirgemeci bir yaklaşım sergilemektedir. Devlet merkezli analiz benimseyen realizm, devlet altı ve devlet üstü yapıların yeterli ilgiyi görememesine neden olmaktadır. Öte yandan savaşların meşruiyeti, ahlaki boyutu, insani sonuçları ve toplumların hassasiyetleri gibi yumuşak ancak önemli noktaları gözden kaçırabilen realizm; terörizm, göç, psikolojik harekât, gerilla harbi gibi asimetrik tehditlerinde üzerinde yeterince durmamaktadır.

LİBERAL KURAM VE SAVAŞ

I. Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük yıkım ve toplumsal travma, savaşın önlenmesine yönelik düşünsel arayışları ve uluslararası çabaları güçlendirmiştir. Bu bağlamda idealist yaklaşım, barışın yerel ve uluslararası kurumlar aracılığıyla inşa edilebileceğini savunmuş; savaş ve silahlı çatışmayı aşılabilir olgular olarak görmüştür.³⁵ Liberal kuram ise demokrasilerin yaygınlaşmasının, uluslararası ticaretin artmasının ve uluslararası örgütlerin güçlenmesinin savaşın önlenmesinde ve barışın tesisinde temel belirleyiciler olduğunu ileri sürmüştür.

Buchan, liberal düzen içinde yaşayan insanların güç, şöhret, hükmetme veya başkalarını kendi dinine kazandırma isteği gibi dürtülere sahip olmadığını, dolayısı ile savaş açmak için herhangi bir sebebe sahip olmadıklarını ileri sürmüştür. Liberal devletlerin kendi aralarındaki problemlerde savaşa başvurmayacağı, savaşın sadece “liberal vs otoriter” ya da “otoriter devletler arasında” gerçekleşeceğini öne süren yaklaşım “*demokratik barış teorisi*”nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birbiri ile savaşta olmayan liberal devletlerin sayısının artmasının zaman içerisinde “*demokratik barış alanı*”nı oluşturacağını belirten Buchan, liberal devletlerin otoriter devletler ile olan savaşlarda ise daha fazla kaynak ve güç aktarımı yapabilecek kapasiteye sahip olması sebebiyle galip ayrılacaklarını savunmuştur. Gerek devletlerin demokratikleşme süreci gerekse de icra edilen savaşlardan liberal devletlerin galip çıkması sonucunda liberal devletlerin sayısının artmasının en nihayetinde küresel demokratik barışa erişileceği düşünülmüş, Kant bu küresel barışa 2113 yılında ulaşılacağını

³³ Charles Tilly, “Coercion, capital, and European states, AD 990-1990” (Cambridge Mass: Basil Blackwell, 1990), 115.

³⁴ Steve Smith, age, 10.

³⁵ Bruce Russett “Liberalism”, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 95.

hesaplamıştır. Yeni demokrasilerin eski demokrasilere oranla güç kullanmaya daha meyilli olduğu ileri sürülmüş³⁶, bu kapsamda demokratik ve liberal değerlerin zaman içerisinde toplum tarafından benimsenmesinin ve kültürün içine yerleşmesinin beraberinde kriz durumlarında güç kullanma tercihini de azaltacağı düşünülmektedir.

Liberal devletlerin sıklıkla otoriter devletler ile çatışma içerisine girdiğini belirten Levy, bundan yola çıkarak liberal devletlerin de otoriter devletler kadar savaşa meyilli olduğunu ileri sürmektedir.³⁷ Barışın sadece liberal devletler arasında geçerli olduğunu belirterek özellikle otoriter devletler ile olan ilişkilerine şerh koyan Buchan, otoriter devletlerin gerektiği taktirde “güç veya savaş” aracılığıyla demokratik hale getirilmesi gerektiğini öne sürmüştür.³⁸ Thomas Paine’in savunuculuğunu yaptığı “devrimci liberalizm” liberal değerler adına müdahaleyi uygun görürken; Kant’ın savunduğu “evrimsel liberalizm” en despotik rejimlere bile dış müdahale yapılmaması gerektiğini savunmuştur.³⁹

Savaş kararı almadan önce toplumun rızasının alınması gerektiğini belirten Kant, “*savaş referandumu*” yapılmasının toplumun rızasını ölçmek adına iyi bir yöntem olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁰ Liberal kuram liberal devletlerin açtıkları savaşları toplumun rızasına dayalı haklı ve meşru çabalar olarak görürken; otoriter devletlerin açtığı savaşları halkın rızasını yansıtmadığı gerekçesi ile haklı ve meşru görmemektedir.⁴¹ Jack Levy ise başarısız savaşlar sonucunda toplumun baskısı ile liberal hükümetlerin düşme olasılığının otoriter hükümetlere nazaran daha fazla olduğunu, bu sebeple liberal devletlerin sadece kazanacaklarından emin olduklarında savaşa girdiklerini belirtmektedir.⁴²

Savaşın hüküm sürdüğü yerde ticaretin gelişemeyeceğini savunan Immanuel Kant, ekonomik çıkarların farkında olan devletlerin diğer devletlerle savaşmaktan kaçınacağını öne sürmüştür. Benzer şekilde, Adam Smith modern dönemde savaşın giderek daha maliyetli hale geldiğine dikkat çekmiş ve bu nedenle savaşın, özellikle rasyonel aktörler açısından, giderek daha az tercih edilen bir seçenek haline geldiğini ifade etmiştir.⁴³ Savaşın olası ticaret imkanlarını yok ettiğini belirten Weede,

³⁶ Oneal, *age*, 57-58.

³⁷ Jack Levy, “Theories and Causes of War”, *The Handbook on the Political Economy of War*, ed. Cristopher J. Coyne & Rachel L. Mathers. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011), 15.

³⁸ Buchan, *age*, 408-11.

³⁹ Milja Kurki, Colin Wright, “International Relations and Social Science”, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 23-25; Williams Jeklin, *Liberalism and War*, 2016, 17.

⁴⁰ Kurki, Wright, *age*, 23.

⁴¹ Buchan, *age*, 413.

⁴² Levy, *age*, 24.

⁴³ Buchan, *age*, 415.

ticaretin refahı, refahın demokrasiyi, demokrasinin ise barışı arttıracığını savunmuştur.⁴⁴ Küresel ticarete giderek daha fazla entegre olan ulus devletler birbirine bağımlı hale getirmektedir. Oluşan bu karşılıklı bağımlılığın, devletleri savaş kararı almaktan caydıracağını savunan liberaller, yüksek karşılıklı bağımlılığın aktörleri iş birliği yapmaya sevk edeceğini belirtmektedir.⁴⁵ Ancak bu karşılıklı bağımlılığın simetrik olması ve ticaretin devam edeceği temennisi durumunda geçerlidir. Alternatif kaynağı olmayan, stratejik mallar içeren, nitelik veya nicelik olarak ciddi farkların olduğu durumlarda asimetrik avantaja sahip olan devlet bağımlılığı diğer ülkeleri istismar etmek amacı ile kullanabilir.⁴⁶ Buna örnek olarak ise Rusya Federasyonu'nun Avrupa Birliğine karşı doğalgaz kaynaklarını kullanması olarak verilebilir.

Neoliberal görüş her ne kadar Uluslararası İlişkilerin anarşik yapısını reddetmese de, bu yapının tolere edilebilir ve yönetilebilir olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁷ Uluslararası kurum ve kuruluşların iletişim sağlayıcı ve düzenleyici özelliklerine atf yapan liberal düşünürler, ekonomik ve sosyal bağlantılarla güçlenen devletlerarası ilişkilerin bir krize girse dahi bu siyasi ve diplomatik üst otoritelerin savaşı önleyici veya düzenleyici karakteri ile savaşı sınırlandıracağını düşünmüşlerdir.⁴⁸ Uluslararası kurum, kuruluş, norm, değer ve kuralların sağlayacağı güven ilişkisinin zaman içerisinde güvenin zor inşa edildiği alanlara sirayet edeceği beklentisi ile hareket eden liberal düşünürler, tümevarım şeklinde bir barışa ulaşma yolu öngörmüştür.

Liberal kuramın demokratik barış teorisi ve insanın doğasının iyi olduğu bir varsayıma dayalı olup, bu varsayımı bir neden-sonuç ilişkisi gibi sunmaktadır. Realizmin ve liberalizmin aksine insanın doğası iyi ya da kötü olarak sınıflandırılmak zorunda da değildir. Bu varsayımlar teorik üretimde faydalı olsa da hatalı genellemelerin oluşturulmasına neden olmaktadır. Ayrıca liberal kuram, uluslararası örgütlerin savaşı sınırlandırma veya engelleme rolünü büyütmektedir. Zira BM ve NATO gibi uluslararası örgütlerin Bosna, Ukrayna, Filistin, Suriye, Libya, Somali gibi birçok yerde savaşı sınırlama ve engellemede yetersiz olduğu görülmektedir. Öte yandan liberal demokratik barışın sağlanması için gerektiğinde otoriter rejimlere müdahale edilebileceği fikri, kendi içerisinde çelişmektedir. Demokrasilerin sadece kendi aralarında barışçıl olduğu, otoriter rejimlere karşı barışçılığın geçerli olmadığı, demokratik deneyim arttıkça savaş olasılığının düştüğü, gerektiğinde

⁴⁴ Jack Levy, "Theories and Causes of War", *The Handbook on the Political Economy of War*, ed. Cristopher J. Coyne & Rachel L. Mathers. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011), 25.; Andrew Williams, *Liberalism and War*, (Oxfordshire: Routledge, 2006), 20.

⁴⁵ Miller, *age*, 29.

⁴⁶ Kurki, Wright, *age*, 28.

⁴⁷ Baysal, *age*, 289.

⁴⁸ Williams, *age*, 18; Daniel S. Geller and Konstantinos Travlos, "Integrating Realist and Neoliberal Theories of War," *Peace Economics, Peace Science and Public Policy* 25, no. 2 (2019): 19.

otoriter rejimlere müdahale edilebileceği fikirleri batılı değerleri evrenselleştirmek ve olası askeri müdahalelere gerekli altyapıyı oluşturmanın bir aracı izlenimi vermektedir.

İNGİLİZ OKULU VE SAVAŞ

Realizm ile liberalizm arasında üçüncü bir yol arayışı olan İngiliz okulu uluslararası sistemi (a) sistem, (b) uluslararası toplum ve (c) dünya toplumu olmak üzere üç farklı kategoride incelemektedir. Bu kavramlardan en önemlisi ve en çok çalışılmış olanı “uluslararası toplum” kavramıdır. Devletlerin bağlı olduğu ortak çıkarlar, normlar, değerler, kurallar ve kurumlar üzerine oluşturulan “uluslararası toplum” devletler arasında ilişkileri düzenleyerek, iletişimin ve uzlaşının kurulabileceği bir alan oluşturmaktadır.⁴⁹ Ortak değerler çerçevesinde hareket eden devletlerin ise silahlı çatışmaya veya savaşa daha az başvuracağı düşünülmektedir.⁵⁰ Bu kapsamda liberal “demokratik barış teorisi”ni uluslararası toplum kavramına uyarlayan İngiliz Okulu, uluslararası toplumun dışarısında bulunan aktörlere karşı güç kullanımının meşru hale gelebileceğini öne sürmektedir. Zira devletlerden devlet dışı örgütlere kadar değişen spektrumda ortaya çıkabilen bu aktörler, kabul edilen norm ve değerlerin dışarısında olması sebebi ile askeri gücün hedefi haline gelebilmektedir.⁵¹ İngiliz Okulu ortak değerlerin, kuralların ve kurumların olası bir savaşı önleyeceği noktasında liberalizme; sistem ve uluslararası toplum seviyelerinde devleti merkeze alması açısından da realizme yaklaşmaktadır.

Savaşın asıl sebebinin anarşik uluslararası sistem olduğunu belirten Martin Wight, silahlı çatışmanın ve savaşın kaçınılmaz olmadığını, anarşinin mutlak kaos anlamına gelmediğini savunmuştur. Benzer bir şekilde Hedley Bull, anarşiyi “herkesin herkesle olan savaşı” olarak tanımlarken, savaşı düzenin inşa edilmesini veya korunmasını sağlayan düzenleyici kurumlardan (*institution*) biri olarak ele almıştır.⁵²

Haklı savaş kavramının ortaya çıkmasında önemli figürlerden birisi olan Grotius’dan etkilenen Bull, savaşı “*insanların davranışlarını düzenleyen kurallardan bağımsız düşünülemez normatif bir olgu*” olarak tanımlamıştır. Grotius devletin haklarına bir tehdit olduğu müddetçe savaşa başvurulabileceğini belirtmiş, benzer şekilde Bull ise uluslararası düzenin sağlanması, uluslararası hukukun uygulanması ve haklı bir değişim getirmek adına savaşın meşru hale gelebileceğini

⁴⁹ Tim Dunne, "The English School", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 137.; Lacy Pejcinovic, *War in International Society*, (Oxfordshire: Routledge, 2013), 2.

⁵⁰ Miller, *age*, 50.

⁵¹ Pejcinovic, *age*, 3.

⁵² Myrian Dunn Cavelty and Victor Mauer, *The Routledge Handbook of Security Studies*, (London: Routledge & Taylor & Francis Group, 2012), 37; Pejcinovic, *age*, 2.

savunmuştur.⁵³ Bull'un savaşa yaklaşımında düzenin ve uluslararası toplumun merkezi bir role sahip olduğu görülmektedir. Savaşın haklı sebeplerle başlatılıp, belli başlı kurallar çerçevesinde icra edilmesi gerektiğini belirten Bull, savaşın gerektiğinde faydalı bir şeytan olduğunu kabul etmiş; ancak uygulandığında “orantısallık” ilkesine uyulması gerektiğini, amacını aşan şiddet kullanımının korunması amaçlanan uluslararası toplumun çökmesine neden olacağını belirtmiştir.⁵⁴

İngiliz okulunun iki önemli akımı olan dayanışmacılar (*solidarists*) ve çoğulcular (*pluralists*) savaş mefhumuna karşı farklı tutumlar sergilemişlerdir. Dayanışmacı uluslararası toplum, Hedley Bull'un tanımı ile, uluslararası hukuk kurallarının ve insan haklarının kolektif bir şekilde uygulamaya konmasına ve üyelerinin gerektiği taktirde bu hukuk kurallarını ve haklarını korumak adına müdahale etmesini ve düzen/adalet ikileminde adaletin tahsis edilmesini savunurken. Çoğulcular her devletin, kapasitelerine ve taraf oldukları uluslararası anlaşmalara bakılmaksızın, eşit haklara sahip olduğunu savunmuş, devletler arası ikili ilişkilerin ve düzenin önemini vurgulamış, düzen/adalet ikileminde düzeni savunmuşlardır. Çoğulcular, müdahaleci yaklaşımın uluslararası toplumdaki devletlerarası karşılıklı saygıyı ve liberal hoşgörüyü ortadan kaldırdığına inanmıştır.⁵⁵

İngiliz okulunun iki kuram arasına sıkışması, analiz gücünün de kısıtlı olmasına neden olmaktadır. Devletleri merkeze alan yapısı ile ulus aşırı ağları ve devlet dışı yapılanmaları kapsam dışına iten İngiliz okulu, gelenekselci yaklaşımla verilere dayalı analizler gerçekleştirmemesi de modern savaşları açıklama imkanına ket vurmaktadır.

MARKSİST KURAM VE SAVAŞ

Marksizm'e göre insanlık tarihi, sınıflar arası çatışma tarihidir. Bu diyalektik savaşın sonunda ise varılacak idea/ütopya ise komünizmdir. Yani savaş hem tarih boyunca toplumsal sınıflar arasında gerçekleşmiş bir toplumsal olay iken, aynı zamanda istenilen ideaya ulaşmak amacı ile başvurulacak bir araçtır. Kapitalizmi emperyalizme mahkûm bir fikir olarak gören Lenin, kapitalist düzende barışın imkânsız olduğunu ileri sürmüştür. Kapitalist düzende ticaretin bir savaş durumu olduğunu belirten Marksistler, sosyalist düzende bunun barışı tahsis eden bir karaktere dönüşeceğini iddia etmiştir.⁵⁶ Marksistlere göre savaş dikey bir ekonomik savaştır. Uzun vadede ise her savaş sınıf

⁵³ John Williams, “Hedley Bull and Just War: Missed Opportunities and Lessons to be Learned”, *European Journal Of International Relations* 16, No.(2), 179-84.

⁵⁴ Williams, *age*, 18.

⁵⁵ Dunne, *age*, 141-42.

⁵⁶ Raymond Aron, *Peace and War: Theory of International Relations*, (NY Oxon: Routledge, 2003), 252-253.

mücadelesi ile alakalıdır. Özellikle devletler arası savaş, proletaryanın enerjisini asıl tehdit olan üst sınıfa değil başkasına yönlendirerek, kendi özünü ve problemini unutmamasına neden olmaktadır.⁵⁷

Emperyalizme evrilen kapitalizm Troçki, Lenin, Stalin, Bukharin gibi isimler tarafından savaşların en büyük nedenlerinden birisi olarak görmüştür. Frederick Engels'e göre savaş toplumsal sınıflar arasında, bu sınıfların çıkarları doğrultusunda gerçekleşen silahlı çatışmalardır ve toplumsal eşitsizlikler savaş olasılığını arttırmaktadır. Engels baskılanan ulusların, onları baskılayan sömürgeci güçlere karşı vermiş olduğu mücadeleyi savaş kapsamında değerlendirmektedir.⁵⁸ Engels aynı zamanda geniş kapsamlı bir iç savaş tanımı da yapmaktadır. Lenin'e göre ise savaş devletler, uluslar ve sınıflar arasında vuku bulan politik şiddetin özel bir türüdür.⁵⁹ Bu tanımlamanın Clausewitz'in savaş yorumlamasına oldukça benzediği söylenebilir.

Marksist düşüncede devletler, halklar ve sosyal sınıflar savaşlara kendi haklarını savunmak adına girdiği müddetçe "Haklı Savaş" kapsamında değerlendirilirken, bir devletin yönetici erkinin bir başka devleti boyunduruğuna almak amacı ile ya da bir savaşın toplumsal ilerlemeye katkı sağlamayacak şekilde savaş açılması "Haksız Savaş" kapsamında değerlendirilmiştir.⁶⁰ Liberallerin "demokratik barış teorisi" yaklaşımına benzer bir şekilde Marksist düşünce sosyalist devletlerin birbirine bir tehdit oluşturmadığını savunmuştur.⁶¹ Bu kapsamda Marksistler, sosyalizmin başarıya ulaşması ve tek sınıf haline gelmesi durumunda, sınıfsal eşitsizlikten kaynaklanan çıkar çatışmasının kalmaması ve sosyalistlerin birbirine tehdit oluşturmaması sebebi ile savaş mefhumunun ortadan kalkacağını belirtmiştir.

Marksist kuram savaşı incelerken ekonomik sömürü, sınıf ilişkileri, emperyalizm bağlamında değerlendirmesi önemli bir ufuk açmıştır. Ancak kapitalizmin ve ekonomik sebeplerin savaşların tek nedeni olarak ele alınması, analiz imkanlarını önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu materyalistik bakış açısı psikolojik, jeopolitik, kültürel ve toplumsal temaları göz ardı etmektedir. Devleti merkeze alan Marksizm, sistem dışına sapan devlet dışı aktörler ve asimetric tehditler konusunda ise bir açıklama getirmemektedir. Kullanılan fikirlerde ve yapılan tanımlamalarda ise daha önceki düşünürlerin ve kuramların farklı yorumlamasına benzerliği göze çarpmaktadır.

ELEŞTİREL TEORİLER VE SAVAŞ

⁵⁷ Coulomb, Fanny, and Renaud Bellais. 2008. "The Marxist Analysis of War And Military Expenditures, Between Certainty and Uncertainty." *Defence and Peace Economics* 19, no. (5): 353.

⁵⁸ Baysal, age, 295.

⁵⁹ Karel Kára. "On the Marxist Theory of War and Peace." *Journal of Peace Research* 5, no. 1 (1968): 2-3.

⁶⁰ Karel Kára, age, 5.

⁶¹ Aron, age, 284.

Eleştirel kuramın önemli isimlerinden Ken Booth güvenliğe bir alternatif olarak özgürleşme (*emancipation*) kavramını ileri sürerken, özgürleşmeyi bireyin kendisini gerçekleştirmesinden ve özgürce istediklerini yapmasından alıkoyan fiziksel, düşünsel, insani sınırlılıklardan kurtarmak olarak adlandırmıştır.⁶² Başta savaş olmak üzere, yoksulluk, kıtlık, doğal afetler, siyasi baskılar bu özgürleşmenin önündeki önemli engellerden bazılarıdır.⁶³ Bu sebeple, eleştirel kuram bakış açısından savaşın önlenmesi bireyin ve insanın özgürleşmesi yolunda önemli adımlardan birisidir.

Devlet merkezli yaklaşıma meydan okuyan eleştirel kuram, bireyin önemine vurgu yapmaktadır.⁶⁴ Devlettten bireye kayan güvenlik algısı, beraberinde insani güvenlik kavramının ortaya çıkmasına neden oldu. BM 1994 İnsani Kalkınma Raporunda geçen insani güvenlik kavramı bireyi insan haklarından mahrum bırakmamayı, şiddetten uzak tutmayı ve içinde yaşanılan koşulları devamlı olarak iyileştirmeyi hedeflemekteydi.⁶⁵ Korku ve ihtiyaçtan maruz olmak üzerine inşa edilen insani güvenlik, savaşın ortaya çıkardığı kıtlık, şiddet, imkânsızlık, zorunlu göç, işsizlik, baskı, terör gibi unsurlar sebebi ile önemli ölçüde zarar görmektedir. Bu kapsamda, insani güvenliğin ve özgürleşmenin sağlanması adına savaşın önlenmesi, icra edildiğinde ise silahlı çatışma hukuku kurallarına riayet edilmesi gerekmektedir.

Eleştirel teorinin bir diğer önemli kavramı ise “hegemonya” kavramıdır. Tiranın aksine, hegemon sadece zor araçları aracılığıyla değil, aynı zamanda rıza aracılığıyla da iktidar kurar.⁶⁶ Hegemonun konumunun ve üstünlüğünün ön kabul hale geldiği ve sorgulanmadığı bu yumuşak güç, zor araçlarının kullanılması sonucunda zarar görmektedir. Zor araçlarının önemli bir unsuru olarak savaş, eğer meşru zeminlere oturtulamazsa, hegemonun rıza aygıtının artık yeterince çalışmamasına, diğer devletlerin ve toplumların zaman içerisinde hegemonun nüfuz alanından kopmasına neden olur. Bu kapsamda, zor aracı olarak savaş, hegemon tarafından doğru kullanılmadığı müddetçe kendini yok eden veyahut zedeleyen bir etkene dönüşebilir.

Eleştirel teori literatüre hegemonik savaş, yapısal şiddet, özgürleştirici siyaset gibi önemli kavramlar kazandırmıştır. Ancak eleştirel teorinin soyut ve teorik yapısı, farklı savaş türlerini birbirinden ayırmada ve kategorize etmede sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Açıklayıcı olmaktan ziyade eleştirel bakış açısı sunan kuram, savaşın ne olduğunu ortaya koymaktan ziyade genel

⁶² Ken Booth, “Security and Emancipation,” *Review of International Studies* 17, No. 4 (1991): 319.

⁶³ Vaughan-Williams Peoples, *age*, 23.

⁶⁴ Columba Peoples, Nick Vaughan-Williams, “Critical Security Studies: An Introduction”, (London: Routledge, 2020), 20.

⁶⁵ Karin M. Fierke, “Critical Theory, Security, and Emancipation.” *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. 30, (Nov. 2017): 12.

⁶⁶ Mehmet Akif Okur & Hakan Övünç Ongur. “Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori”, iç. “Uluslararası İlişkiler Teorileri”, ed. Ramazan Gözen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 348.

anlamda nasıl ve neden kullanıldığını irdelemektedir. Savaşın teknik, taktik ve stratejik boyutları eleştirel kuramın odağında bulunmamakla beraber, kuramın temel kavramları çerçevesince incelenmektedir.

İNŞACILIK VE SAVAŞ

Her ne kadar belli bir toprak, nüfus, ekonomi gibi maddi gerçeklikler üstüne kurulu olsa da, devletler insanların onun var olduğuna olan inancı, bunu tatbik eden kurumları ve eylemleri ile var olmaktadır.⁶⁷ Alexander Went'e göre toplum tarafından inşa edilen devletlerin oluşturduğu uluslararası sistem de inşa edilmiş toplumsal bir gerçekliktir.⁶⁸ O zaman devletler, devletlerin faaliyet gösterdiği uluslararası sistem, onun anarşik yapısı ve anarşik yapının neden olduğu güç mücadelesi sonucunda ortaya çıkan savaş mefhumu da dolaylı olarak inşa edilmiş bir gerçekliktir.⁶⁹

Yeniden inşa süreci kapsamında farklı toplumsal grupların etkileşime girmesinin, fikirlerin ve değerlerin paylaşılması sonucunda karşılıklı uzlaşmayı oluşturacağını düşünen inşacı yaklaşım, iş birliği ortamının oluşturulması ile gruplar arasında çatışmanın azaltılabileceğini iddia etmektedir.⁷⁰ Verili kabul edilen varsayımları reddeden inşacı kuram, anarşi, demokratik barış, sınıfsal çatışma gibi kavramları reddetmektedir.⁷¹

İnşacı yaklaşım savaşta diğer aktörleri ve uluslararası sistemi nasıl algıladığımızı etkileyen önemli bir değişken olarak ele alır. Zira savaş, devletlerin ve toplumların kimliklerinin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Devletler ve toplumlar dünyayı geçmiş tecrübeler üzerinden yorumlar ve toplumları derinden sarsan savaşlar kültürel hafızalarına işlenir.⁷² Örneğin Yunanistan ile Osmanlı Devleti/Türkiye Cumhuriyeti arasında yaşanan silahlı çatışmalar ve gerginlikler bu iki toplumun birbirine bakış açısını, politikalarını ve davranışlarını şekillendirmektedir. Yunanistan'ın dış politikasında en önemli tehdit algısı birisi bir zamanlar ayrılıkçı mücadele verdikleri ve devamında Kıbrıs, Ege adaları, kıta sahanlığı gibi problemler yaşadıkları Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetidir. Benzer şekilde Japonya ve Çin arasındaki ilişkilerin kötü olmasının ve aradaki tarihsel ve kültürel gerginliğin önemli bir nedeni geçtiğimiz yüzyıl içerisindeki silahlı çatışmalar ve savaşlardır. Geçmiş dönemde yaşanan çatışmaların kültür ve kimlik üzerindeki etkisi, bugün halen görülebilmektedir.

⁶⁷ Mitchell Binding, The Social Construction of War, *Canadian Military Journal*, Vol. 1 No. 1., (Winter 2017), 18.

⁶⁸ Szanto, age, 112.

⁶⁹ Baysal, age, 297.

⁷⁰ Aydın Aydın, Oğuzhan Tekin, "Realist, Liberal And Constructivist Approachs To War On Terror In Iraq", *Journal of Turkish Studies* (2016), 122.

⁷¹ Baysal, age, 297.

⁷² Szanto, age, 27.

II. Dünya savaşına dek yayılmacı ve katı bir askeri politika izleyen Japonya, II. Dünya savaşının son sıralarında Nagazaki ve Hiroşima'ya atılan atom bombalarının ardından ABD tarafından yeniden inşa sürecinde anti-militarist bir karaktere büründü.⁷³ Ancak son yıllarda artan Çin tehdidi ile tekrar militarize bir karaktere bürünmeye çalışan Japonya, Çin ile olası bir savaş tehdidi kapsamında aslında kimliğin ve bölgesel duruşun yeniden inşa edildiğini görmekteyiz.

İnşacılığın kimlik ve normlar üzerinden savaşa yaklaşımı teknolojik, jeopolitik, taktik ve teknik detayları göz ardı etmektedir. Her ne kadar Soğuk Savaş sonrası dönemde kimlik krizleri çatışmaları körüklemiş olsa da savaşları sadece kimlik ve norm üzerinden açıklamaya çalışmak sığ kalmaktadır. Örneğin Rusya-Ukrayna savaşını sadece kimlik üzerinden açıklamak önemli detayların göz ardı edilmesine neden olacaktır.

İnşacılığın önemli alt yaklaşımlarından biri olan Kopenhag Okulu, savaş olgusuna farklı bir perspektif kazandırmaktadır. Bu yaklaşıma göre savaş, uygulanış biçimiyle devletler tarafından varoluşsal bir tehdit olarak algılanmakta; bu nedenle devletin hayatta kalması, sahip olduğu askerî güçle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Benzer biçimde Karin M. Fierke, savaşın varoluşsal bir tehdit oluşturduğunu ve bu tehdidin, olağanüstü önlemlerin alınmasını meşrulaştırdığını savunmaktadır. Bu bağlamda, güvenlik meselesi yalnızca nesnel bir tehdit değil, söylem aracılığıyla inşa edilen bir durum olarak ele alınmaktadır.⁷⁴ Savaşın taşıdığı hayati önem, devletleri tüm insan ve maddi kaynaklarını seferber etmeye zorlamıştır. Özellikle 20. yüzyılda savaş, giderek topyekûn bir niteliğe bürünmüştür. Ulusal güç unsurlarının tamamının savaş kapasitesine entegre edildiği bu süreçte, ulusların üretim ve kaynak kapasiteleri karşılıklı olarak tükenmiş; savaşlar, yalnızca orduların değil, tüm devlet mekanizmalarının dâhil olduğu bir yıpratma savaşına dönüşmüştür. Bu durum, tehdidin varoluşsal boyutunu daha da pekiştirmiştir.

Tehdit algısı üzerine inşa edilen güvenlikleştirme teorisi savaş tehdidi karşısında devletler tarafından kullanılabileceği gibi, gerçek olmayan bir savaş tehdidi üzerinden politikalarını desteklemek amacı ile de kullanılabilir. Alınacak önlemlerin “aciliyet” ve “olağanüstü” vurgusu, hükümetlere gerekli kaynakları ve araçları edinmesine katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda devletler kamuoyu desteği edinmek, dikkat dağıtmak, kaynakları farklı önceliklerde yeniden dağıtmak gibi amaçlar için savaşa veyahut savaş tehdidinde başvurabilir. “Olağanüstü önemler” vurgusu her ne kadar şiddet içeren bir anlama sahip olmasa da ucu açık olması sebebi ile devletlerin söz konusu güvenlik problemini çözmek maksadı ile şiddet kullanması yolunu da açmaktadır. Öte yandan savaş

⁷³ Szanto, *age*, 35.

⁷⁴ Karin M. Fierke, “Constructivism”, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 200.

“olağanın (barışın) dışında bulunan bir hal”dir. Bu kapsamda savaş her daim “olağanüstü” bir hal iken, her “olağanüstü hâl” savaşa sebebiyet vermeyebilir.

FEMİNİZM VE SAVAŞ

1980’lerin sonunda Uluslararası İlişkiler literatürüne girmeye başlayan feminizm, olayları toplumsal cinsiyet perspektifinden inceleyerek Uluslararası İlişkilerde hâkim yaklaşımlara birer alternatif sunmaktadır. Egemenlik, güvenlik, savaş gibi Uluslararası İlişkilerin temel kavramlarını sorgulayan feminizm, birey düzeyinde kadını temel alan bir yaklaşım sergilemektedir. Kadınların devletlerin politikalarını belirlemelerinde ne kadar önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaya çalışan yaklaşım, göz ardı edildiğini öne sürdüğü kadının rolü, kimliği, hakları gibi tartışmaları merkezine alarak önceleri değinilmemiş veya dikkat çekilmemiş konulara ışık sunmayı amaçlamaktadır.⁷⁵

Ataerkil düzen ve savaş arasındaki ilişkiyi inceleyen feminizm savaşın ağırlıklı olarak maskülen bir eylem olduğunu belirtmiş, savaşta toplumsal cinsiyetlere atanan “*koruyan/savaşçı*” ve “*korunan/mağdur*” rollerini, askeri sürece dahil olsalar dahi erkeklerin nasıl kadınlardan daha avantajlı bir durumda olduğunu sorgulamıştır.⁷⁶

Annelik içgüdüsel davranışının kadını ahlaki açıdan daha üstün, empati sahibi, barışçıl ve daha az bencil yaptığını belirten biyolojik ve sosyal farklar üzerine kurulan görüşler, zaman içerisinde savaşa da uyarlanmıştır.⁷⁷ Savaş ile ilişkilendirilen “agresiflik, şiddet, sorgulanmaz bir sadakat” gibi değerlerin maskülen değerler olarak pekiştirildiğini ve topluma böyle kodlandığını belirten feminist kuram, bu farkların sadece biyolojik farklar göz önünde bulundurularak açıklanamayacağını savunmaktadır.⁷⁸

Savaşın erkekleri ve kadınları farklı etkilediğini belirten kuram, her ne kadar savaşların çoğunlukla erkek baskın ordular ile yapılsa da kadınların ve çocukların mağdurların önemli bir kısmını oluşturduğunu ileri sürmektedir.⁷⁹ Mary Kaldor, bir savaş taktiği olarak tecavüzün ve aşağılanmanın, kadına has olmasa da çoğunlukla kadını hedef alan ve düşmana karşı bir psikolojik savaş taktiği olarak kullanıldığını, muhasamataya katılmasa dahi kadınların savaşın hedefi olduğunu belirtmiştir.⁸⁰ Düşman olarak addedilen kadın ve erkeğin cinsel tacize ve aşağılanmaya maruz

⁷⁵ Fierke, *age*, 2015-6.

⁷⁶ Pamela Johnston Conover and Virginia Sapiro. “Gender, Feminist Consciousness, and War.” *American Journal of Political Science* 37, no. 4 (1993): 1079; Cavelti and Mauer, *age*, 84.

⁷⁷ Maryam Khalid, “Feminist Perspectives On Militarism and War”, *The Oxford Handbook of Transnational Feminist Movements*, ed. Rawwida Baksh and Wendy Harcourt, (Oxford: Oxford University Press, 2015), 633; Conover and Sapiro, *age*, 1080-83.

⁷⁸ Khalid, *age*, 632-633.

⁷⁹ Khalid, *age*, 640.

⁸⁰ Chickin and Kaldor, *age*, 174.

kaldığını belirten feminist düşünürler, bu sistematik cinsel saldırıların toplum içerisindeki cinsiyet eşitsizliğinin de bir yansıması olduğunu ve erkeklerin kadınlarını korumaktan aciz olduğu alt mesajının verilmeye çalışıldığını savunmaktadır.⁸¹

Enloe ve Pettmen gibi önde gelen feminist düşünürler, savaşın kadından bağımsız olamayacağını sürmüştür⁸², zira ulusal gücün önemli bir kısmını oluşturan kadınları toplumsal olaylardan dışlamak, ikincil bir önem atfetmek onlardan yeterince faydalanamaması demektir. Karar alıcıların çoğunlukla erkeklerden oluşması sebebi ile savaş sonrası barış ve yeniden inşa süreçlerinde planlamaların “feminenliği” ve “kadınlığı” hesaba katmaksızın yapılması, savaş sonrası toplumda kadının rolünün ve yaşamının yine kadınsız bir şekilde belirlenmesi anlamına gelmektedir.⁸³

Feminizmin alternatif bir bakış açısı sunma isteği, şiddet ve savaş olgularını farklı bir pencereden incelemeye imkân tanımaktadır. Ancak bu perspektif kapsamlı ve geniş çaplı bir analiz yapılmasına da engel olmaktadır. İndirgemeci yaklaşım savaşların nedenleri, hedefleri, taktikleri, stratejileri, kaynakları, aktörleri gibi konularda sınırlı yorum kapasitesi sağlamaktadır.

POST-YAPISALCILIK VE SAVAŞ

Post-yapısalcı yaklaşımlar çoğunlukla savaşın ne olduğunu açıklamaktan ziyade, onun nasıl inşa edildiğini ve iktidarların ondan nasıl faydalandığına odaklanmaktadır. Sebep sonuç ilişkilerinden çok, bir olgunun ardındaki bilgi-iktidar ilişkilerinde odaklanan kuram, güvenlik ve savaş gibi kavramlara alternatif yaklaşımlar getirmeyi görev edinmiştir.⁸⁴ Savaşı sabit ve nesnel bir olgu olmaktan ziyade söylem, kimlik kurgusu, ötekinin oluşturulması üzerinden incelemektedir. Bu kapsamda bilginin yönetimi ve kontrol altına alınması önem arz etmektedir. Ancak nedensellik kurmaktan imtina eden post yapısalcılık, teorik olarak indirgemeci ve politika üretiminde kısır kalmaktadır.

İktidarı çözümlemek adına ilk önce onun tahakküm oluşturmak amacı ile kullandığı baskı araçlarının sorgulanması, ters yüz edilmesi ve incelenmesi gerektiğini belirten Foucault, iktidarın temel olarak baskı üzerine kurulduğunu savunmaktadır. İktidarın savaş olduğunu belirten Foucault, Clausewitz’in “Savaş, politika’nın başka araçlarla devam ettirilmesidir.” sözünü ters yüz ederek, “Politika, savaşın başka araçlarla devam ettirilmesidir” diye belirtmektedir. Bu ters yüz etmeden yola çıkarak, bir iktidar mücadelesi olarak savaşın, diğer baskı kurma araçlarından birisi olduğunu kabul eden Foucault, bu iktidar mücadelesinin birçok formda karşımıza çıkabileceğini, bu

⁸¹ Khalid, *age*, 640.

⁸² Khalid, *age*, 643.

⁸³ Chickin and Kaldor, *age*, 176.

⁸⁴ Baysal, *age*, 300.

formlarının birinin ise politika olduğunu belirtmektedir. Barışın tesis edilmesinin savaşın ortadan kalması anlamına gelmediğini belirten Foucault, savaşın farklı şekillerde sessiz bir şekilde devam ederek iktidar ilişkisini devamlı olarak kurmaya devam ettiğini belirtmektedir.⁸⁵

POST-KOLONYAL TEORİ VE SAVAŞ

Uluslararası İlişkiler disiplinine hem eleştirel hem de normatif bir perspektiften yaklaşan post-kolonyal teori, Avrupa devletlerinin hammadde, pazar ve ucuz işgücü arayışıyla gerçekleştirdiği sömürgeleştirme süreçlerinin, bu coğrafyalardan fiziksel olarak çekilmiş olsalar dahi, yüzyıllar süren yapısal etkiler bıraktığını savunur. Bu teoriye göre, kolonyal geçmiş yalnızca dış politikayı ve güç dağılımını değil, aynı zamanda uluslararası bilginin üretim biçimlerini de derinden şekillendirmiştir. Bu nedenle post-kolonyal yaklaşım, bu tarihsel mirasın Uluslararası İlişkiler disiplinde nasıl yeniden üretildiğini sorgular ve merkez-çevre arasındaki epistemolojik eşitsizlikleri görünür kılmayı amaçlar.⁸⁶ Uluslararası İlişkilerin bir Batı disiplini olduğunu ve temelde devleti ve güvenliği konu aldığını belirten Tarak Barkawi, savaşın herhangi bir sosyal bilim alanının doğrudan çalışma konusu olmadığı, her sosyal bilimin savaş ile doğrudan ya da dolaylı bir ilişkisinin olduğunu belirterek postkolonyal bakış açısından savaşı incelemeyi amaçlamıştır.⁸⁷

Savaş ile ilgili hâkim tanımlamaların çoğunlukla batı menşeli olması, harp tarihinin çoğunlukla Batı askeri tarihi olması, silahlı çatışma hukukunun, her ne kadar günümüzde genel geçer normlar haline gelmiş olsalar dahi, çoğunlukla batılı norm ve değerler üzerine inşa edilmiş olması aslında savaş mefhumunun nasıl batılı bir şekilde inşa edildiğinin de bir örneğidir. Azteklerin, Maorilerin, Aborjinlerin, Kızılderililerin farklı kıyafetler giymiş, farklı silahlar kullanan ve türlü sesler çıkartan karakterler olarak çizilmesi, aslında bir anlamda alt metinde Batının askeri anlamda üstünlüğünü belirtirken diğer medeniyetlerin oryantal bir ilgi çekici obje olarak çizilmesi anlamına gelmektedir. Savaş, sanki Batı medeniyetinin haklı ve nitelikli bir şekilde yerine getirdiği bir eylemmiş gibi bir anlam ortaya çıkmaktadır.

Geleneksel yaklaşımların savaşı incelemede yetersiz olduğunu belirten post-kolonyal kuram, özellikle Soğuk Savaş döneminde ve sonrasında silahlı çatışmaların çoğunluğunun üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleşirken, bu çatışmaların devletlerarası (inter-state) değil, devlet içi (intra-state) gerçekleştiğini ve bunun geleneksel kuramların açıklama kapasitesinin dışında olduğuna

⁸⁵ Foucault, Michael, *"Toplumu Savunmak Gerekir,"* çev. Şehsuvar Aktaş, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 31.

⁸⁶ Volkan İpek, Çağlar Oyman, *"Postkolonyal Teori ve Uluslararası İlişkiler,"* *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Ramazan Gözen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019), 477.

⁸⁷ Tarak Barkawi, Mark Lafey. *"The Postcolonial Moment in Security Studies."* *Review of International Studies* 32, No. 2 (2006): 329–52.

değmektedir.⁸⁸ Batı merkezli savaş anlatılarının ötesine geçerek, sömürgeleştirilen toplumların savaş deneyimlerine, hafızalarına ve direniş biçimlerine odaklanmak, kuramsal literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Savaşın, “medeniyet götürme” ya da “barış inşa etme” gibi kolonyal söylemlerle nasıl meşrulaştırıldığını ortaya koyması ise, savaşın normatif boyutuna yönelik derin bir sorgulama imkânı sunmaktadır. Bununla birlikte, post-kolonyal kuramın çoğu zaman tarihsel bağlamlara aşırı odaklanması, günümüzde savaşın teknolojik, ekonomik ve stratejik boyutlarını ihmal etmesine neden olabilmektedir.

SONUÇ

Tarihin şekillendiren köşe taşlarının önemli bir kısmını oluşturan savaş, Sun Tzu, Thucydides, Machiavelli, Clausewitz gibi birçok düşünürün ilgisini çekmiş, bu isimlerin savaş üzerine yazmış olduğu eserler devlet adamlarının eğitiminde ve problemleri çözmelerinde önemli rol oynamıştır. 20. yüzyılda sosyal bilimlerin altında bir disiplin olarak ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler, diplomatların, akademisyenlerin ve devlet adamlarının devletler arası ilişkileri nasıl algılamaları ve analiz etmeleri gerektiğini ortaya koymuş ve devletleri doğrudan ilgilendiren savaş tehdidine karşı birbirinden farklı yaklaşımlar sergilemiştir.

Her Uluslararası İlişkiler teorisi aynı olguya farklı pencerelerden bakarak, savaş mefhumunun daha detaylı ve çok boyutlu incelenmesine katkı sağlamaktadır. Her kuram kendi varsayımları ve epistemolojik pozisyonları doğrultusunda savaşın doğasını, nedenlerini ve sonuçlarını açıklamaya çalışırken, bu yaklaşım farklı kuramsal çerçevelerin oluşmasını sağlamaktadır. Ancak bu kuramsal farklılıklar, çoğu zaman indirgemeci ve tarihsel bağlama sıkışan açıklamalara neden olmakta; özellikle savaşın günümüzde aldığı hibrit ve asimetrik formları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Realist kuramlar hâlâ devlet merkezli büyük savaşlara odaklanırken; eleştirel, inşacı ve post-yapısalcı yaklaşımlar savaşın söylemsel, yapısal ve normatif boyutlarını ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle, savaşın farklı boyutlarını anlamak adına kuramlar arası bir karşılaştırma yapmak sadece farklı bakış açılarını ortaya koymak değil, aynı zamanda savaşın normatif, yapısal ve pratik yönleri arasındaki gerilimleri analiz etmek açısından da önemlidir. Zira savaşın nedenlerini, yöntemlerini ve nasıl sonlandığını tüm boyutlarıyla açıklayabilecek tek bir teori oluşturmak neredeyse imkânsızdır. Savaş teorileri üzerine kurulu ya da savaşı derinlemesine açıklayabilen kapsamlı bir Uluslararası İlişkiler kuramının eksikliği, savaş mefhumunun literatürde yüzeysel kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, savaş araştırmaları literatürü ile Uluslararası İlişkiler kuramları arasındaki kesişimi derinleştirmek, savaşın yalnızca bir olgu değil; aynı zamanda

⁸⁸ Vaughan-Williams Peoples, *age*, 50.

inşa edilen, temsil edilen ve müdahale edilen bir alan olduğunu gösterecek daha bütüncül bir inceleme imkânı sağlayacaktır.

Realistler, savaşı önlemeyi hedefleyen ilk yaklaşımı ütöpik bulmuş ve bu kuramı idealist olarak adlandırırken, kendilerini gerçekçi olarak tanımlamıştır. Her iki yaklaşım da uluslararası sistemin anarşik olduğunu kabul etse de realistler devletlerin birbirine güvenemeyeceğini ve bu ortamda her devletin kendi güvenliğini kendisinin sağlaması gerektiğini savunmuştur. Barışın ulaşılsa dahi geçici olacağını belirten realizm, devletlerin savaş tehdidine karşı hazırlıklı olması gerektiğini vurgulamıştır. Neorealizm sistemin çatışma yarattığını, ofansif realizm savaşın kazanç aracı olabileceğini, savunmacı realizm güvenliğin uzlaşıyla sağlanabileceğini, hegemonik yaklaşım güç dengelerinin savaş yaratabileceğini, neoklasik realizm ise iç dinamiklerin ve kaynakların savaşı tetikleyebileceğini ileri sürmüştür. Savaşın anarşik sistemde hayatta kalmanın aracı olarak görülmesi, realizmi savaş olgusunu en kapsamlı açıklayan yaklaşımlardan biri haline getirmiştir.

Liberalizm, liberal devletler arasında savaş olmayacağını savunmuş; ancak savaşı tümüyle dışlamamıştır. Otoriter rejimlere karşı güç kullanımını meşru gören liberal kuram, gelişmiş liberal devletlerin daha fazla kaynak aktarabildiğini belirtmiştir. Liberalizm, Paine'in müdahaleci devrimci liberalizmi ile Kant'ın evrimsel ve müdahalesiz liberalizmi arasında ikiye ayrılmıştır.

Realizm ve liberalizm arasında bir üçüncü yol olarak görülen İngiliz Okulu, savaşın uluslararası toplum içindeki normlar, kurallar ve değerler çerçevesinde sınırlandırılabilirliğini savunmuştur. Bu okul, savaşın toplumun üyesi olan ve olmayanlar arasında da gerçekleşebileceğini öne sürmüştür. Dayanışmacı yaklaşım insan hakları ve hukuku önceleyerek müdahaleyi meşru sayarken, çoğulcu yaklaşım düzeni önceleyerek müdahaleye mesafelidir.

Marksist kuram, savaşın sınıf çatışmalarından kaynaklandığını, kapitalist düzende barışın mümkün olmadığını, sosyalist devletler arasında ise savaş yaşanmadığını öne sürmüştür. Bu kuram, sınıf mücadelesinin sosyalizme, ardından komünizme evrileceğini ve savaşın bu dönüşümde bir araç işlevi gördüğünü belirtmiştir. Sosyalizmin egemen hale gelmesiyle savaşın sona ereceği iddia edilmiştir.

Eleştirel kuram, geleneksel kuramların varsayımlarını reddetmiş; devletin ve askeri güvenliğin önemini kabul etmekle birlikte, tehdidin yalnızca askeri kaynaklı olmadığını ve analiz biriminin sadece devletle sınırlı kalmaması gerektiğini savunmuştur. Güvenliği bireyin özgürleşmesi ile ilişkilendirmiş, savaşın birey üzerindeki yıkıcı etkisine dikkat çekmiştir. Gramsci'nin hegemonya kavramı, rızanın ortadan kalkmasıyla şiddetin tiranlığa evrilebileceğini öne sürmüştür.

İnşacılık, devletleri ve uluslararası sistemi inşa edilmiş gerçeklikler olarak görmüş, savaşları da bu inşanın bir parçası olarak değerlendirmiştir. Savaşların kimlik, kültür ve değerlerin oluşumunda önemli rol oynadığını ve derin toplumsal izler bıraktığını savunmuştur. Kopenhag Okulu, savaşın da tıpkı diğer güvenlikleştirilmiş meseleler gibi olağanüstü hâl ve acil önlemler gerektirdiğini vurgulamıştır. Savaşın toplum desteğine ve meşruiyete ihtiyaç duyduğunu, bu nedenle devletlerin halkı ikna ederek kaynakların yeniden dağıtımı için rıza üretmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu çerçevede her savaş bir güvenlikleştirme eylemi olarak görülmüştür.

Feminist kuram, savaşı erkek egemen bir eylem olarak ele almış; erkeklerin koruyucu, kadınların ise korunmaya muhtaç rollerle kodlandığını öne sürmüştür. Savaşın kadınlar üzerindeki etkisinin daha yıkıcı olduğunu, cinsel şiddetin bir savaş taktiği olarak kullanıldığını ve barış süreçlerinden kadınların dışlandığını belirtmiştir.

Post-yapısalcı kuram, savaşın ne olduğuna değil, nasıl ortaya çıktığına ve nasıl icra edildiğine odaklanmış, savaşın ardındaki bilgi-iktidar ilişkilerini çözümlemeye çalışmıştır. Post-kolonyal teori ise modern devlet, Uluslararası İlişkiler disiplini ve çatışma hukukunun Batı merkezli olduğunu eleştirmiş, geleneksel kuramların savaş mefhumunu anlamakta yetersiz kaldığını ileri sürmüştür.

Uluslararası İlişkiler disiplininin gelişimiyle birlikte yeni kuramlar ortaya çıkmış, mevcut kuramlar kendilerini güncellemiştir. Savaşın dönüşümü, bu kuramların savaşa bakışını da şekillendirmiştir. Gelecekte savaşın ve Uluslararası İlişkilerin geçireceği değişim, bu iki alan arasındaki ilişkiyi doğrudan etkilemeye devam edecektir. Bu nedenle savaş, tanımı, pratiği ve doktriniyle akademik incelemelerin merkezinde yer almaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Aron, Raymond. *Peace and War: Theory of International Relations*, (NY Oxon: Routledge, 2003).
- Aydın, Aydın, Oğuzhan Tekin, "Realist, Liberal And Constructivist Approaches To War On Terror In Iraq", *Journal of Turkish Studies* (2016).
- Baysal, Barış. 'Savaş ve Barış', *Kuramsal Perspektiften Temel Uluslararası İlişkiler Kavramları*, ed. Buğra Sarı, İsmail Erkam Sula (Ankara: Nobel Yayınevi, 2021).
- Barkawi, Tarak, Mark Laffey. "The Postcolonial Moment in Security Studies." *Review of International Studies* 32, no. 2 (2006): 329–52.
- Binding, Mitchell, The Social Construction of War, *Canadian Military Journal*, Vol. 1 No. 1., (Winter 2017).
- Booth, Ken. "Security and Emancipation." *Review of International Studies* 17, no. 4 (1991): 313–326.
- Cavelty, Myrian Dunn & Victor Mauer, *The Routledge Handbook of Security Studies*, (London: Routledge & Taylor & Francis Group, 2012).
- Clausewitz, Carl Von, *On War*. Çev. Michael Howard & Peter Paret, (Princeton: Princeton University Press, 1984).
- Conover, Pamela Johnston, and Virginia Sapiro. "Gender, Feminist Consciousness, and War." *American Journal of Political Science* 37, no. 4 (1993): 1079–1099.
- Coulomb, Fanny, and Renaud Bellais. 2008. "The Marxist Analysis of War and Military Expenditures, Between Certainty and Uncertainty." *Defence and Peace Economics* 19, no. (5): 351–59.
- Dunne, Tim, "The English School", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013).
- Fierke, Karin M., "Critical Theory, Security, and Emancipation." *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. 30 Nov. 2017.
- Fierke, Karin M., "Constructivism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 200.
- Foucault, Michael, "Toplumu Savunmak Gerekir," çev. Şehsuvar Aktaş, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018).
- Gat, Azar. *The Causes of War and the Spread of Peace. But Will War Rebound?* (Oxford, Oxford University Press 2017).

- Geller, Daniel S., and Konstantinos Travlos. "Integrating Realist and Neoliberal Theories of War." *Peace Economics, Peace Science, and Public Policy* 25, no. 2 (2019): 1–29.
- İpek, Volkan & Çağlar Oyman, "Postkolonyal Teori ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, ed. Ramazan Gözen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019).
- James, Patrick. "Structural Realism and the Causes of War." *Mershon International Studies Review* 39, no. 2 (1995).
- Kára, Karel. "On the Marxist Theory of War and Peace." *Journal of Peace Research* 5, no. 1 (1968): 1–27.
- Khalid, Maryam, "Feminist Perspectives On Militarism and War", *The Oxford Handbook of Transnational Feminist Movements*, ed. Rawwida Baksh and Wendy Harcourt, (Oxford: Oxford University Press, 2015).
- Kurki, Milja & Colin Wright, "International Relations and Social Science", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013).
- Levy, Jack S., "Theories and Causes of War", *The Handbook on the Political Economy of War*, ed. Cristopher J. Coyne & Rachel L. Mathers. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011).
- Levy, Jack S. & William R. Thompson, *Causes of War*, (Hoboken NY: Wiley-Blackwell Publishing, 2009).
- Mearsheimer, John M., "Structural Realism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013).
- Okur, Mehmet Akif & Hakan Övünç Ongur. "Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Teori", iç. "Uluslararası İlişkiler Teorileri", ed. Ramazan Gözen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2019).
- Ökten, Tolga, "Askerî Alanda Devrim: Ateş Gücü–Manevra Dengesi". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16 (2020): 125-162.
- Pejcinovic, Lacy, *War in International Society*, (Oxfordshire: Routledge, 2013).
- Peoples, Columba & Nick Vaughan-Williams, "Critical Security Studies: An Introduction", (London: Routledge, 2020).
- Russet, Bruce, "Liberalism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013).
- Sıddıkov, Zafarjon. "Vuruş Kavramlı Türkçe Akraba Kelimeler: Ses Olayları ve Etimoloji." *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 55, no. 2 (2007): 151-174.

- Smith, Steve, "Introduction: Diversity and Disciplinarity in International Relations Theory", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, ed. Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, (Oxford: Oxford University Press, 2013).
- Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, çev. Giray Fidan & Pulat Otkan, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).
- Szanto, Balazs, *War and International Relations*, (Oxford: Routledge, 2021).
- Tilly, Charles, "Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990", (Cambridge Mass: Basil Blackwell, 1990).
- Waltz, Kenneth N. "The Origins of War in Neorealist Theory." *The Journal of Interdisciplinary History* 18, no. 4 (1988): 615–628.
- Williams, Andrew. *Liberalism and War: The Victors and the Vanquished*. (Oxfordshire: Routledge, 2006).
- Williams, John, "Hedley Bull and Just War: Missed Opportunities and Lessons to be Learned", *European Journal Of International Relations* 16, no. 2, 179-84.
- Yalçinkaya, Haldun, "Savaşın Değişimi ve Savaş Çalışmalarında Farklı Disiplinler", iç "Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar" Der. Haldun Yalçinkaya, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010).
- "Savaş", *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/>, [Erişim tarihi 01.01.2025].
- "War", *Anna Britannica, Home, World History, Wars, Battles & Armed Conflicts*, <https://www.britannica.com/topic/war>, [Erişim tarihi 01.01.2025]
- "War", *Etymology Online*, <https://www.etymonline.com/word/war>, [Erişim tarihi 01.01.2025].
- "War", *Merriam-Webster*, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/war>, [Erişim tarihi 01.01.2025]